

40 DE ANI DE LA MOARTEA SAVANTULUI

NICOLAE IORGA LA TÎRGOVIȘTE

GABRIEL MIHĂESCU, EUGEN FRUCHTER

Ilustrul rol pe care l-a jucat orașul Tîrgoviște în istoria și cultura sud-estului european, materializat în numeroasele sale monumente, l-a făcut pe Nicolae Iorga să poposească de cîteva ori aici, pentru a-i cerceta documentele din piatră.

Întîia vizită la Tîrgoviște, în 1903, i-a produs puternice impresii, consemnate cu talent literar în volumul *„Drumuri și orașe din România“*, apărut în anul următor, din care cităm : „Tîrgoviștea, fosta capitală pe care o acoperă giulgiul de aur învechit al amintirilor, e Suceava Țării Românești, dormind în umbra bisericilor sale, care-i sînt strălucite monumente funerare“. Pentru marele istoric, în Tîrgoviște, „oriunde te-ai uita însă, în dreapta ori în stînga, vezi rămășițele, umile sau glorioase, întregi sau ruinate, ale vechii cetăți“. Descriind frumosul bulevard deschis de curînd, el întrevedea cu temei că „această stradă curățică inaugurează un oraș nou al viitorului“.

Iorga are cuvinte de admirație pentru multe din monumentele orașului. Astfel, pentru el, curtea domnească este un „rar monument al arhitecturii noastre laice, încăpătoare, trainice și modeste — după însăși firea poporului nostru“, dar starea de ruină în care se afla îi crea sentimente triste. „Curțile domnești se înmormîntară iarăși, și an de an încheieturile lor de piatră se desfăcură. Spiritul plecase de pretutindeni și nu mai era nici o milă pentru amintiri. Poeți romantici veniră numai, la începutul regenerației noastre, să cheme umbre prin cîntecele lor, și, pentru dinșii, glasuri tainice, răsunetele durerilor și bucuriilor, șoptiră prin spațiile goale [...] Și apoi iarăși geniul distrugerii se puse la lucru, îngropînd, răbdător, casele celor ce s-au îngropat“.

Referindu-se la biserica Stelea, unde remarcă „armonia simplă, în proporții vaste“, care „e întregă a lui Vasile vodă și a isteților săi meșteri moldoveni“, Iorga intuiește existența pe acest loc a unui monument mai vechi, lucru dovedit de altfel de cercetările arheologice din zilele noastre ¹.

¹ Gh. I. Cantacuzino, G. Mihăescu, Cr. Moisescu, *Date preliminare asupra cercetărilor arheologice efectuate la ansamblul mănăstiresc Stelea (1969—1970)*, în „Valachica“, 2, Tîrgoviște, 1970, p. 174—175.

În aceeași excursie științifică, istoricul notează pentru posteritate descrieri valoroase ale Mănăstirii Viforita și ale portului popular muntenesc de pe Valea Dimboviței pînă la Gemenea².

Iorga admiră Mănăstirea Dealu cu ochii specialistului, comparînd-o cu cea de la Argeș. O consideră „mai puțin scumpă, dar nu mai puțin frumoasă [...] Gustul cel mai ales s-ar opri fermecat înaintea acestei armonii durate pentru o mie de ani [...] minune a artei orientale”. Aici vede pentru prima oară capul lui Mihai, ceea ce îi prilejuiește pateticele cuvinte : „Sus inima ! Vezi singura rămășiță ce se poate vedea din Mihai Viteazul, și neamul românesc n-are destule bogății pentru a răsplăti printr-un strălucit mormînt cinstea ce i-a făcut-o acest om”.

Savantul va fi inițiatorul confecționării, în 1913, a sarcofagelor de marmură albă, care adăpostesc din 1920 rămășițele pămîntești ale ctitorului lăcașului — Radu cel Mare — și pe cele ale bravului Mihai. Tot el a fost organizatorul ceremoniei de readucere de la Iași a prețioasei relicve a Viteazului, după înfăptuirea Marii Uniri pentru care voievodul s-a sacrificat cu trei veacuri mai înainte. La 26 august 1920, Iorga era din nou prezent la Tîrgoviște, ca participant de frunte la festivitate.

Marele om de știință va conduce Congresul Ligii Culturale, care s-a ținut în acest oraș în zilele de 3—5 iunie 1928.

Ulterior a poposit în repetate rînduri în vechea cetate, în scopul cercetării monumentelor sale. El a inițiat și a îndrumat săpăturile arheologice executate la Curtea domnească între anii 1934—1938 de tîrgovișteanul Virgiliu N. Drăghiceanu, secretarul Comisiunii monumentelor istorice.

În vara anului 1938, Iorga participa la festivitatea terminării de roșu a construcției muzeului orașenesc, ținînd cu acest prilej conferința intitulată „Ce este un muzeu istoric”³. Reținem din aceasta concepția sa modernă despre rolul muzeului în societate, asupra căruia se mai pronunțase și în 1934⁴. Muzeul tîrgoviștean trebuia să militeze „pentru educația gustului și pentru răspîndirea învățaturii aici, dar și pentru tot ceea ce oamenii care vin de aiurea pot căpăta, fiind siguri că le găsesc, în aceste locuri de o așa veche și de lungă și de interesantă istorie”.

Printre tîrgoviștenii pe care i-a sprijinit și îndrumat s-a aflat și sculptorul Vasile Blendea. După ce i-a elogiat în anul 1929 ampla compoziție în fresco „Constantin Brîncoveanu și familia”, de la Muzeul Școlii Române din Fontenay-aux-Roses, Iorga l-a propus Academiei Române pentru a fi trimis în Austria, Germania și Elveția să copieze figuri de voievozi români, aflate în muzee și colecții de artă. Aceste copii — dintre care cu totul remarcabile sînt cea a portretului lui Vlad Țepeș

² Nicolae Iorga, *Priveliști din țară*, Editura pentru turism, București, 1974, p. 40—42.

³ Publicată pentru prima dată la Vălenii de Munte, în *B.C.M.I.*, fascicula 96, aprilie-iunie 1938, p. 36 sqq; Radu Gioglovan, Gabriel Mihăescu, *Un sfert de veac de activitate la Muzeul de istorie din Tîrgoviște*, în „Valachica”, 1, Tîrgoviște, 1969, p. 10.

⁴ *Muzeele. Ce sînt și ce trebuie să fie*, în vol. „Scrieri despre artă”, Editura Meridiane, București, 1968, p. 246—248.

din castelul tirolez Ambras și cea lui Ștefan cel Mare de pe Evangheliarul manuscris ce se păstrează în Anglia — au fost valorificate de savant în lucrările sale. La rîndul său, sculptorul îl va omagia pe istoric prin mai multe lucrări : un portret în conté — realizat în 1929 în Franța, odată cu un altul în cărbune reprezentînd-o pe Ecaterina Iorga ; două grupuri statuare în ghips, lucrate în 1969 ; compoziția din 1974, intitulată „Nicolae Iorga — orator”, devenită monument public⁵.

În vasta operă istorică și literară a cărturarului botoșănean, o serie de localități ale județului Dimbovița sînt menționate în repetate rînduri, fie cu prilejul evocării evenimentelor istorice, fie în legătură cu activitatea unor personalități ale culturii românești. De asemenea, Iorga a dat atenție de mai multe ori (în *Istoria românilor*, vol. III, p. 162 ; *Istoria armatei românești*, I, ed. II, 1929, p. 81 ; *Istoria românilor și a civilizației lor*, 1930, p. 70, și în articolul „Vechea Tîrgoviște”, apărut în *Floarea darurilor*, III, 1907, nr. 6) originii și vechimii toponimului *Tîrgoviște* (chiar din 1368 !) ⁶.

⁵ Vasile Drăguț. Prefață la catalogul „Expoziția retrospectivă Vasile Blendea — pictură, sculptură, desen, iulie-august 1977”, București, Sala Dalles, p. 5—6, 8—9, 17, 37, 44 ; *Expoziția retrospectivă Vasile Blendea — pictură, sculptură, desen, octombrie 1978*”, Salonul artelor, Tîrgoviște, p. 5, 9—10, 41, 43—44.

⁶ Eugen Fruchter, Gabriel Mihăescu, *Interpretări noi asupra originii și răs-pîndirii internaționale a toponimului Tîrgoviște*, în „Actele Simpozionului de raporturi culturale, literare și lingvistice româno-iugoslave”, București, 1979, p. 163—171 ; Gabriel Mihăescu și Eugen Fruchter, *Tîrgoviște. Considerații asupra începuturilor orașului medieval*, în „Revista muzeelor și monumentelor. Monumente”, nr. 2, 1978, p. 25—35.

